

ПОТЕНЦІАЛ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ НОВИХ МЕТОДИЧНИХ ФОРМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Маковей О. М.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Національний аерокосмічний університет імені Н. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
вул. Чкалова, 17, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-8979-7866
oxanamakovey@gmail.com*

Маковей Р. Г.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-7144-822X
radumakovyey@gmail.com*

Ключові слова:

*дистанційне навчання,
навчальна технологія,
організаційно-методичні
форми, синхронне навчання,
асинхронне навчання.*

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, зумовлена необхідністю подальшого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та формування в цій галузі педагогічних досліджень єдиного понятійно-термінологічного апарату. У статті висвітлено поняття «дистанційна освіта», надано обґрунтування необхідності засвоєння викладачами специфічних методів і форм, розробки нових методичних прийомів, використання усіх тих можливостей, що надають сучасні дистанційні технології. Зазначається, що зроблений авторами аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатність розробленості науково-теоретичного забезпечення організації дистанційного навчання у ЗВО та необхідність дослідження його можливостей у формуванні нових методичних форм і прийомів навчання студентів. Аргументується пріоритетність у сучасній українській вищій освіті проєктування і розвитку нового розширеного, ІКТ-насиченого, варіативного інформаційного освітнього середовища. Розглядаються відмінності дистанційного навчання від традиційної форми освіти. Звертається увага на те, що модель дистанційного заняття обов'язково повинна складатися з шести блоків: мотиваційного, інструктивного, інформаційного, контрольного, комунікативного і консультативного. Аналізуються дидактичні можливості сучасної дистанційної освіти в організації навчального процесу у порівнянні з традиційними освітніми методиками. Звертається увага на відмінності між методиками синхронного (online) та асинхронного (offline) навчання. Розглядаються нові організаційно-методичні форми, що активно впроваджуються в освітній процес завдяки дистанційній формі навчання: форум, блог, чат-заняття, відеоконференція, вебінар, веб-квест тощо. Робиться висновок, що ефективність використання будь-якої організаційно-методичної форми дистанційного навчання залежить від ступеня взаємодії викладача та студента, ефективності розроблених методичних матеріалів, ефективності зворотного зв'язку.

THE POTENTIAL OF DISTANCE LEARNING IN THE FORMATION OF NEW EDUCATIONAL PROCESS METHODOLOGICAL FORMS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Makoviei O. M.

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"
Chkalova str., 17, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3107-1103
oxanamakovyey@gmail.com*

Makoviei R. G.

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
Marshala Bazhanova str., 17, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7277-7618
radumakovyey@gmail.com*

Key words:

distance learning; educational technology; organizational and methodological forms; synchronous learning; asynchronous learning.

The relevance of the material presented in the paper is due to the need for further development of information and communication technologies in education and the formation of pedagogical research of a single conceptual and terminological apparatus in the respective area. The paper highlights the concept of "distance education", provides a justification of the teacher's need to master specific methods and forms, the development of new methods, taking full advantage of all those opportunities provided by modern distance learning technologies. It is noted that the analysis of recent research and publications carried out by the authors demonstrates the lack of scientific and theoretical support required for the organization of distance learning education in HEI, as well as the need to study its capabilities in the formation of new methodological forms and methods of teaching students. In modern Ukrainian higher education, the priority of designing and developing a new expanded, ICT-rich, variable information educational environment is argued. The differences of distance learning from the traditional form of education are considered. It is noted that the model of distance learning must consist of six blocks: motivational, instructional, informational, control, communicative and advisory. Didactic possibilities of modern distance education in the organization of the educational process in comparison with the traditional educational methods are analyzed. Attention is drawn to the differences between the methods of synchronous (on-line) and asynchronous (off-line) learning. New organizational and methodological forms, which are being actively introduced into the educational process offered by distance learning, namely: forum, blog, chat, video conference, webinar, web-quest, etc. are considered. It is concluded that the effectiveness of any organizational and methodological form of distance learning depends on the degree of interaction between the teacher and the taught, the effectiveness of the developed methodological materials, and the feedback effectiveness.

Постановка проблеми. Процеси модернізації, що відбуваються у вітчизняній вищій професійній освіті, а також ті виклики, що поставила перед освітянами пандемія COVID-19, яка на кілька місяців унеможливила очне навчання, зробивши дистанційне навчання єдиною доступною формою

освіти, демонструють, що методи і форми, властиві традиційній системі викладання, не завжди здатні адекватно реагувати на необхідність своєчасного використання в навчальному процесі великої кількості нової точної інформації, не можуть бути повністю адаптовані до сучасних вимог освіти.

Використання в освітньому процесі технології дистанційного навчання стало цілком закономірним результатом процесу «вростання» нових інформаційних технологій у життя сучасної людини. Аналіз практики розробки та впровадження дистанційного навчання у вищій школі України дає змогу стверджувати, що більшість закладів вищої освіти накопичили позитивний досвід використання дистанційних технологій у процесі професійної підготовки студентів. Але слід відмітити, що неефективне використання потенціалу дистанційних освітніх технологій може бути пов'язане як з недостатнім ресурсним забезпеченням, так і з певним консерватизмом значної частини професорсько-викладацького складу по відношенню до сучасних форм і методів навчання, а також відсутністю в них необхідної для роботи у системі дистанційної освіти попередньої підготовки.

Головна роль у навчальному процесі, безумовно, завжди належатиме викладачу, його особистості, його кваліфікації. Саме тому важливим питанням стає необхідність засвоєння ним специфічних методів і форм, розробка нових методичних прийомів, використання усіх тих можливостей, що надають сучасні дистанційні технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні проблеми розробки новітніх освітніх технологій, впровадження дистанційного навчання, вдосконалення старих і презентації нових форм навчальної роботи є актуальними у педагогічній науці. Так, теоретичні основи, специфіку, зміст, форми, методи дистанційної освіти, перспективи її розвитку розглядали такі зарубіжні науковці, як В. Ачер, Е. Вагнер, К. Вудлі, М. Докендорф, Р. Гаррисон, М. Каллаган, П. Кліффорд, М. Морабіто, О. Петерс, В. Стайнер, С. Толбот, Г. Уїлмот, Ж. Хейсс, Дж. Холлоуей та інші. Питанню особливостей і перспектив використання інформаційних технологій в освіті присвячені дослідження вітчизняних науковців О. Агапова, А. Андрєєва, І. Булах, В. Бикова, Н. Гейне, Н. Данилової, М. Жалдак, В. Жулкевської, І. Зязюна, М. Коваль, Т. Койчева, Є. Машбіц, Н. Ничкало, Е. Полат та інших. На необхідності психолого-педагогічної обґрунтованості та методичній забезпеченості використання дистанційних технологій наполягають у своїх роботах учені В. Андрущенко, В. Кухаренко, В. Луговий, О. Малярчук, О. Овчарук, О. Пінчук, В. Пасічник, О. Рибалко, Н. Сиротенко, Я. Цехмістер тощо. Методологічними та методичними проблемами дистанційного навчання займаються такі науковці, як П. Дмитренко, М. Кадемія, О. Колгатін, І. Лещенко, С. Вітвицька, В. Ясулайтіс, А. Петров, С. Сисоєва, О. Тищенко, Б. Шуневич.

Технології дистанційного навчання, як стверджують науковці, будуються на основі принципів відкритої освіти і є «найсучаснішими перспек-

тивними технологіями організації освіти, мають визначальний вплив на характер і темпи інформатизації системи освіти» [1, с. 31]. Однак, попри велику кількість досліджень, сучасна дистанційна освіта в Україні іноді ще нагадує традиційні форми заочного навчання, не розкриваючи всіх доступних їй можливостей використання нових навчальних форм і методів. Зроблений нами аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатність розробленості науково-теоретичного забезпечення організації дистанційного навчання у ЗВО та необхідність дослідження його можливостей у формуванні нових методичних форм і прийомів навчання студентів.

Мета статті зумовлена потребами суспільства у впровадженні дистанційних освітніх технологій, створенні організаційно-методичного та технологічного забезпечення освітнього процесу, у викладачах, які володіють уміннями та навичками використання потенціалу цих технологій, і полягає у розкритті можливостей дистанційного навчання у формуванні нових методичних форм освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Існують різні підходи до визначення терміну «дистанційне навчання» – від його абсолютизації як нової універсальної форми освіти, що закономірно прийшла на зміну традиційному навчанню, до його розуміння як набору засобів і методів передачі навчальної інформації. Ми погоджуємося з поглядом фахівців, які розглядають дистанційне навчання як «технологію, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення й створює за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційне освітнє поле для одержання освітнього матеріалу для спілкування» [4, с. 32].

Зараз пріоритетним у навчанні стає проектування і розвиток нового розширеного, ІКТ-насиченого, варіативного інформаційного освітнього середовища. Останнім часом дистанційне навчання у ЗВО здебільшого реалізовувалось за допомогою таких засобів: програми для відеоконференцз'язку Zoom, Skype, TrueConf тощо; платформи для навчання Moodle, Edmodo, Microsoft Teams, GoogleClassroom, iSpringOnline; месенджери Whatsapp, Viber і тощо. У багатьох закладах широко застосовується платформа Moodle – безкоштовне електронне освітнє середовище з простим і зрозумілим інтерфейсом, адаптоване під різні пристрої з різними операційними системами, що надає можливість проектувати і конструювати освітні курси відповідно до потреб і вимог навчального закладу.

Суттєві відмінності дистанційного навчання від традиційної форми освіти виявляються в ускладненні реалізації методик навчання через високу

динаміку змін умов навчання і вимог до результату; варіативність і швидку ротацію засобів навчання і навчальних середовищ; високу мобільність студентів як відносно місця навчання, так і відносно методів, середовищ, засобів, програм і цілей; високий темп змін та розвитку самого поняття дистанційного навчання; протиріччя між високою варіативністю і мобільністю навчання та необхідністю забезпечення взаємної погодженості різних етапів навчання і порівняння результатів; тенденції до істотної індивідуалізації в навчанні [3, с. 6].

Дистанційний освітній процес у закладах вищої освіти передбачає навчання студентів у мережі Internet за допомогою таких форм, як консультування, спілкування, співпраця, самостійна робота. Модель дистанційного заняття обов'язково повинна складатися з таких елементів: мотиваційний блок; інструктивний блок (інструкції і методичні рекомендації); інформаційний блок (система інформаційного наповнення); контрольний блок (система тестування і контролю); комунікативний і консультативний блок (система інтерактивної взаємодії учасників дистанційного заняття з викладачем-тьютором і між собою).

Традиційні методи навчання вимагають змін і доповнень для організації навчання за дистанційними технологіями. Усі педагогічні методи і форми, що використовуються під час дистанційного навчання, науковці відносять до чотирьох груп [2], а саме: навчання за допомогою взаємодії студента з освітніми ресурсами за мінімальної участі тьютора і студента (самонавчання); індивідуалізоване викладання і навчання, для якого характерними є взаємини одного студента з одним викладачем; навчання, в основі якого лежить надання студентам навчального матеріалу викладачем, за якого студенти не відіграють активної ролі у комунікації; методи, для яких характерна активна взаємодія між всіма учасниками навчального процесу. Перші три групи наведених методів властиві традиційній освітній системі, але, безумовно, одержують новий розвиток на базі сучасних інформаційних технологій. Так, наприклад, для розвитку методів самонавчання характерний мультимедійний підхід, коли за допомогою різноманітних засобів створюються освітні ресурси: друковані, аудіо-, відео- навчальні матеріали, що надходять з комп'ютерних мереж. А методи активної взаємодії між усіма учасниками навчального процесу пов'язані з проведенням навчальних колективних дискусій і конференцій.

Проаналізуємо дидактичні можливості сучасної дистанційної освіти в організації навчального процесу. Традиційне університетське навчання включає лекції, практичні роботи, самостійні дослідження, письмові завдання й усні опитування. Дистанційне навчання допускає наявність деяких

змін у традиційних освітніх методиках. Так, лекція як одна з основних форм організації навчання студентів у ЗВО передбачає презентацію готової інформації під час практичного заняття і вимагає від студента певного рівня самодисципліни. Серед позитивних надбань дистанційного навчання назовемо можливість використання під час лекцій таких новітніх інформаційних технологій, як, наприклад, гіпертекст, мультимедіа, презентація, графіка тощо, що робить лекції більш виразними і наочними. Крім того, у студентів є можливість багаторазового повернення до незрозумілих під час першого читання чи слухання моментів, чергування читання з обдумуванням, аналізом.

Процес самостійної роботи (наприклад, дослідження, реферат) не змінюється, оскільки в обох випадках (очна освіта або дистанційна) студент надає викладачу результат пошуку або дослідження, яке він виконує самостійно. А ось проведення практичної роботи, тобто такої форми організації навчального процесу, що спрямована на закріплення теоретичних знань шляхом обговорення першоджерел і вирішення конкретних завдань, значно ускладнюється та вимагає від викладача розробки детальних покрокових інструкцій і поглибленої консультації з виконання роботи. Процес виконання письмових завдань зазнав змін у формі передачі тексту. Для зручності відправки та отримання завдання часто використовуються тести, в яких результат тривалих обчислень або роздумів може бути позначений вибором одного числа (варіанта). Під час дистанційного навчання в процесі усного опитування викладач змушений поклатись на чесність студента, тому що опитування на відстані дає можливість користуватися підказками, шпаргалками.

Лабораторні роботи дозволяють об'єднати теоретико-методологічні знання і практичні навички студентів у процесі науково-дослідної діяльності. Можливості дистанційного навчання спроможні істотно полегшити проведення лабораторного практикуму за рахунок використання мультимедіа-технологій, імітаційного моделювання, анімації. Але слід згадати, що у деяких випадках здійснення лабораторних робіт дистанційно стає неможливим.

Семінарське заняття як вид навчальних практичних занять, що передбачає самостійне вивчення студентами за завданням викладача окремих питань лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді доповіді, повідомлення, є однією з основних організаційних форм навчальної діяльності, яка формує дослідницький підхід до вивчення навчального і наукового матеріалу. Під час дистанційного навчання зазвичай використовується поняття «вебінар», тобто семінар, який проводиться за допомогою комп'ютерних відеоконференцій. У педагогічному плані відео-

варіант майже не відрізняється від традиційного поняття «семінару», оскільки учасники процесу бачать один одного на екранах.

Під час дистанційного навчання мають місце як традиційні, розглянуті нами вище, так і нові форми організації навчального процесу. У практиці застосування дистанційного навчання використовуються методики синхронного (спілкування в режимі реального часу (online)) та асинхронного (offline) навчання. Безумовно, за синхронної методики викладач стає основним активним організатором навчального процесу. Асинхронна методика більшу відповідальність за проходження навчання покладає на студента, його мотивацію до самонавчання, оскільки саме студент обирає індивідуальний темп навчання, регулює його у процесі проходження дистанційного курсу. Викладач при цьому виступає консультантом. Останнім часом більшість педагогів дійшли висновку, що найбільшої ефективності під час дистанційного навчання можна досягти за умови використання змішаних методик дистанційного навчання, тобто поєднання елементів синхронної та асинхронної освітньої методики.

Ф. Саба (F. Saba) справедливо зауважує, що наявність комунікативного середовища, відтвореного за допомогою сучасних ІКТ, ще не означає автоматичної появи взаємодії між суб'єктами дистанційного освітнього процесу. Для забезпечення якісного освітнього процесу в дистанційній освіті необхідне не тільки подолання аудіовізуального бар'єру, двостороння комунікація між студентом і викладачем, а й спеціалізоване навчальне середовище, що забезпечує обопільний діалог [5, с. 13]. Важливо, щоб в основу формування такого середовища було покладено не стільки технічні, скільки педагогічні принципи.

Активне впровадження в освітній процес дистанційних технологій розкрило широкі можливості дистанційного навчання у формуванні нових організаційно-методичних форм у навчанні студентів. Назвемо ті з них, що сьогодні найактивніше використовуються у навчальній практиці.

Форум – найпоширеніша форма спілкування викладача та студентів у дистанційному навчанні, що об'єднує інші форми: чат, вебінар, веб-конференція та інші. Кожний форум присвячений певній проблемі або темі. Викладач-модератор форуму здійснює обговорення, стимулюючи його питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією. Програмне забезпечення форумів дозволяє залучити до нього різні файли певного формату та розміру. Кілька форумів можна об'єднати в один, наприклад, під час роботи групи студентів над проектом, можна створити форуми для кожної малої групи з метою спілкування під час вирішення поставленого для цієї групи завдання, потім – обго-

ворення загальної проблеми проекту усіма учасниками навчального процесу (веб-конференція).

Блог слід віднести до асинхронних методів навчання і можна визначити як форму ведення в Інтернеті власного щоденника. Це форма спілкування, у якій право на публікацію належить одній особі чи групі людей. У навчальному процесі блог використовується, наприклад, таким чином: студент, виконавши певне завдання (твір, повідомлення, доповідь), розміщує його на сайті свого мережевого щоденника (блогу), потім інші студенти ознайомлюються з ним, коментують і обговорюють його.

Чат-заняття – навчальні заняття, що здійснюються з використанням чат-технологій (наприклад, skype). Заняття у формі чату передбачають як текстове спілкування, так і контакт за допомогою голосового або відеозв'язку. Найбільш поширеним є текстовий чат. Склад учасників чату визначається цілями і завданнями конкретного заняття. Так, чат може бути організований для всієї групи студентів, її частини, занять в конкретному освітньому проекті, а також для конкретного студента, що потребує консультації викладача. Чат-заняття проводяться синхронно, тобто всі учасники мають одночасний доступ до чату.

Відеоконференція – одна з найсучасніших форм дистанційної освіти, істотною перевагою якої є можливість одночасно бачити і чути свого співрозмовника на екрані зі створенням ефекту безпосереднього спілкування, працювати одночасно з декількома аудиторіями студентів, які знаходяться у різних географічних точках. Відеоконференція – це обговорення, прийняття рішень, дискусії, захист проектів, що відбуваються в online режимі.

Вебінар – форма інтерактивного навчального заняття, в процесі якого студенти виступають з доповідями, задають питання, беруть участь в обговоренні, дискутують. Вебінар проводиться викладачем з використанням різноманітних програмних засобів та мережевих ресурсів, що забезпечують високу інформаційну насиченість і активність студентів в режимі реального часу. Серед інструментів, що використовуються у вебінарах, назвемо презентацію (демонстрацію слайдів, зображень, схем), відео- та аудіо матеріали, електронну дошку, що дозволяє робити записи, позначки, малюнки тощо. Вебінар дає можливість повною мірою відтворити умови спільної форми організації навчання, тому що йому властива головна ознака семінару – інтерактивність. Спікер робить доповідь, учасники задають питання і доповідач відповідає на них. На вебінарі, як і на звичайному семінарі, є можливість взаємодіяти з ведучим, тобто виконувати його завдання, відповідати на його запитання та задавати свої.

Для організації дослідницької діяльності студентів у процесі дистанційного навчання добре зарекомендувала себе така методична форма, як веб-квест, основною метою якої є здобуття студентами навичок використання отриманої інформації з практичною метою. Веб-квест – це проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Ця технологія сприяє розвитку критичного мислення, аналізу, синтезу й оцінки інформації.

До нових організаційно-методичних форм освітнього процесу у ЗВО, що уможлиблює дистанційне навчання, додамо також проведення Інтернет-олімпіад, творчих конкурсів, проєктів, можливість зручного та оперативного користування глосаріями, електронними підручниками, Інтернет-публікаціями, здійснювати міжпредметні зв'язки з іншими навчальними дисциплінами тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене нами дослідження дозволило зробити висновок, що дистанційне навчання ставить перед сучасними педагогами серйозні завдання, покладаючи на них набагато більше

відповідальності, оскільки технології навчання швидко змінюються, що вимагає від викладачів постійного підвищення кваліфікації у цій сфері, підготовки та оновлення методичних матеріалів для забезпечення найкращих результатів навчання студентів. При цьому у дистанційному навчанні важливим залишається забезпечення студентської самостійності у здобутті знань, їхньої компетентності у користуванні різноманітними джерелами інформації. Самостійне придбання знань не повинно мати пасивний характер, навпаки, студент з самого початку повинен бути залучений до активної пізнавальної діяльності, до застосування здобутих знань для вирішення різноманітних проблем навколишньої дійсності.

Те, наскільки ефективним буде використання будь-якої організаційно-методичної форми дистанційного навчання, залежить від ступеня взаємодії викладача та студента, ефективності розроблених методичних матеріалів, ефективності зворотного зв'язку.

У подальших наукових дослідженнях плануємо розглянути практичне використання методичних форм і прийомів у процесі дистанційного навчання студентів ЗВО іноземної мови.

Література

1. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»* 2020. Вип. 1. С. 27–36.
2. Власенко Л. В. Шинкаренко Н. В. Методи дистанційного навчання URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/5006>.
3. Дерба Т. О. Дистанційне навчання школярів. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em13/content/09dtossi.htm>.
4. Кухаренко В.М., Рибалко О.В., Сиротенко Н.Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: Навч. посіб. Харків.: НТУ «ХПІ» Торсінг, 2001. 320 с.
5. Saba F. Distance education theory, methodology, and epistemology: A pragmatic paradigm. In Moore, M. *Handbook of distance education*: New Jersey: Lawrence Erlbaum Associate Publishers, 2003. P.3-20.

References

1. Bykov V., Spirin O., Pinchuk O. (2020). Suchasni zavdannya cyfrovoyi transformaciyi osvity. [Modern tasks of digital transformation of education]. *Visnyk kafedry YuNESKO «Neperervna profesijna osvita XXI stolittya»*. Vol. 1. P. 27-36.
2. Vlasenko L. V. Shy`nkarenko N. V. Metody dystancijnogo navchannya. [Distance learning methods]. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/5006>
3. Derba T. O. Dystancijne navchannya shkolyariv. [Distance learning of schoolchildren]. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em13/content/09dtossi.htm>
4. Kuharenko V.M., Rybalko O.V., Syrotenko N.G. (2001) Dystancijne navchannya: umovy zastosuvannya. [Distance learning: conditions of use]. Kharkiv: NTU «KhPI» Torsing, 320 p.